

Milan Brglez

OB 500-LETNICI ZAČETKA REFORMACIJSKEGA GIBANJA

*Govor na proslavi dneva reformacije v Ljubljani,
30. oktober 2017*

Spoštovani gospod škof Geza Filo,
spoštovani duhovniki in duhovnice augsburške veroizpovedi
v Republiki Sloveniji,
spoštovani predsednik republike gospod Borut Pahor,
spoštovani predsednik vlade dr. Miro Cerar,
spoštovane državljanke in državljani
ter vsi, kot bi dejal Trubar, »moji lubi Slovenci«,

v čast mi je, da lahko danes, na predvečer dneva reformacije, spregovorim nekaj slavnostnih besed o njenem pomenu, o njenem neprecenljivem prispevku k nastanku in razvoju slovenskega naroda ter njenem vplivu na celotno evropsko in s tem zahodno civilizacijo. Prispevka reformacije namreč ne moremo meriti zgolj skozi razvoj slovenskega jezika, ampak tudi skozi z njeno usodo pogojeno in še ne dokončano kritično dediščino razsvetljenstva ter z razvojem temeljnih postulatov sodobne mednarodne skupnosti – od suverene enakosti držav do neodtujljivih in nedeljivih človekovih pravic ter temeljnih svoboščin.

Beseda *reformacija* izhaja iz besede *reforma*, ki jo Slovar slovenskega knjižnega jezika definira kot spremembo, spreminjanje sistema /.../ ali vsebine nečesa. Naši slovenisti bi pri tem le stežka bolje zadeli bistvo reformacijskega gibanja. Martin Luther leta 1517 s svojimi tezami, ki jih je nabil na vrata wittenberške cerkve, ni želel nič drugega, kot le spremembo v do tedaj uveljavljenem sistemu obnašanja določenih lju-

di in krogov v katoliški cerkvi. In pri tem ni bil prvi. Spomniti velja, da je skoraj 400 let pred Luthrom podobno zahteval že Francišek Asiški, a mu čas ni bil najbolj naklonjen. Toda leta 1517 so bile razmere drugačne. Bil je namreč čas razcveta humanizma in renesanse, počasnega preseganja fevdalnega sistema ter – kot je temu dejal moj profesor Vlado Benko – preboja kapitalističnega načina produkcije. Takšna družbena konstelacija in dinamika je vodila k preobratu v smeri od skupnosti k človeku in omogočila, da se je želja po spremembah, ki so jo poudarjali Luther in njegovi somišljeniki, razširila kot požar. Pilatov vzklik »Ecce homo!«, ki smo ga do danes preveč zrelativizirali, je postal v 16. stoletju osrednje gibaló razvoja. Od človeka, o človeku in za človeka. Ali tako imenovanih pet »sóli«, kot jih poznamo iz doktrine reformacije: *sóli Deo gloria, sólus Christus, sóla gratia, sóla fidei in sóla scriptura* – oziroma po slovensko: *samó Bogu čast, samó Kristus, samó po milosti, samó po veri in samó Sveto pismo*. Vseh teh pet temeljev reformacije ali – z besedo, ki je pri nas bolj uveljavljena – protestantizma ne bi moglo obstajati, če ne bi bil v središču tega gibanja človek – z vsemi svojimi prednostmi, slabostmi in napakami. In ta pomen človeka se je pokazal tudi v slovenskem protestantizmu.

Obstaja obče strinjanje, da so Primož Trubar, Jurij Dalmatin, Adam Bohorič ter Sebastijan Krelj očetje slovenskega jezika in snovalci zametkov slovenskega naroda. Primož Trubar je s svojimi deli postavil temeljne gradnike slovenskega jezika, ki ga z določenimi spremembami govorimo in pišemo še danes; Adam Bohorič je v svojih *Zimskih uricah*, četudi v latinskem jeziku, določil slovensko slovnico; Sebastijan Krelj je uvedel znake za sičnike in šumnike ter ločil črki »u« in »v«; Jurij Dalmatin pa je, s prevodom enega najzahtevnejših del svetovne književnosti, *Svetega pisma*, slovenski jezik preizkusil v praksi. Pri tem moramo vedeti, da je njegov prevod *Svetega pisma* v slovenščino ne samo jezikovno prekašal vse prevode v jezike z veliko daljšo zgodovinsko tradicijo, ampak je hkrati postal temelj bodočega književnega razvoja slovenskega naroda, saj so ga lahko po koncu protestantske dobe, protireformaciji navkljub, na Kranjskem uporabljali tudi katoliški duhovniki. To pa pomeni, da sta Dalmatinov prevod in njegov jezik temeljito zaznamo-

vala slovensko slovstvo, slovenski narod in slovensko državotvorje, kot smo ga začeli z Ilirskimi provincami, nadaljevali s pomladjo narodov 1848, prvo in drugo Jugoslavijo ter ga dosegli z razglasitvijo naše države junija 1991. Protestantски očetje so tako zaslužni, da smo mogli *stati inu obstat*i, da smo posledično danes samostojni, suvereni, članica Evropske unije ter da smemo in moramo sami odločati o tem, kako želimo živeti.

Seveda pa učinkov reformacije ne velja razumeti le skozi prizmo razvoja Slovenije, slovenstva in slovenskega jezika, ampak jih je treba gledati širše, v smislu razvoja racionalistične civilizacije, ki je vzniknila z renesanso in reformacijo, se razvila skozi razsvetljenstvo ter nedokončana vztraja še danes. Protestantizem je s svojimi *sóli* omogočil prelom med religijo in znanostjo ter pospešil razvoj filozofije in znanosti. Posledica tega je bil do takrat še nevideni in neobčuten razvoj v izobraževanju, znanosti, kulturi in – kot je v preteklosti dodal škof Geza Filo – tudi v ekonomiji, tehnologiji in estetiki. Samozavedanje, da lahko z reformami, tj. vsebinskimi spremembami v teh podsistemih, naredimo velike korake v smeri dobrobiti in boljših pogojev za slehernega posameznika, je omogočilo številne civilizacijske premike, med drugim prehod od individualnih koristi h koristim skupnosti, premik od sebičnosti k solidarnosti ter premik od kolektivnega pripadanja k individualni svobodi. Reformacija je s svojimi idejami tako omogočila, da je človek, kot nosilec civilizacije, postal za svoja dejanja in ravnanja tudi odgovoren. To pa je pomenilo, da je reformacija v izvrševanje politike vnesla tudi načelo samoomejevanja oblasti, kriterij, ki danes ne samo po svetu, ampak tudi na Slovenskem še vedno ni v celoti sprejet, še manj pa udejanjen. Znotraj reformacijske misli sicer velja, da je svoboda posameznika relativna, odgovornost za storjena dejanja pa absolutna. Posledično imamo od začetkov reformacije dalje posamezniki kot ljudje veliko več odgovornosti do družbe, kot smo jo imeli pred tem, ko smo se lahko »skrili« za družbeno formo.

Iz enakosti med ljudmi, ki jo je predpostavljalo reformacijsko gibanje, in dejstva, da smo lahko drug drugemu največje bogastvo, izhaja danes ključna zahteva – po solidarnosti. Ta imperativ izvira že iz

temeljnih postulatov desetih Božjih zapovedi, od tretje dalje, in hkrati iz celote evangelijskega oznanila. Ta imperativ je reformacija obnovila, povzdignila pa sta ga francoska revolucija in kipenje v 19. stoletju. Solidarnost namreč lahko nastane le v sistemu, kjer posameznik svoje vrednote, darove in talente daruje skupnosti. Solidarnost tako ni usmiljenje, prav tako solidarnost ni pokroviteljstvo. Je iskreno čustvo in nagnjenje, ki je lastno vsakemu človeku – že zato, ker je človek.

Kot del narave vemo, da druga živa bitja običajno niso solidarna, mi, ljudje, pa smo lahko. Naše breme v skupnosti bo lažje, če nam ga bo pomagal nositi še kdo drug. Na to v krščanski religioznosti kaže zgled Simona iz Cirene, ki pomaga Jezusu nositi križ na Oljsko goro. Na njegov zgled, na zgled solidarnosti, je leta 2011 opozoril tudi častni škof evangeličanske cerkve v Sloveniji gospod Geza Érníša, ko je dejal:

Vsak sam najbolj pozna svoje križe in težave in dejansko je to, da nosimo svoje križe in težave, gotovo v nekem smislu tudi izziv. Izziv je tudi, da pomagamo nositi križe in težave [...] drugim ljudem.

Sam zato križ vedno vidim v neki dvojnosti ali dialektiki, torej da mi moj križ pomaga nositi nekdo drug, jaz pa sem hkrati po *Bibliji* in svetopisemskem nauku poklican, da pomagam njegov križ nositi komu drugemu. In če je te solidarnosti v družbi dovolj, potem so lahko tudi za marsikoga križi manjši«.

Po mojem trdnem prepričanju ta nuja solidarnosti velja – ali bi vsaj morala veljati – tako v našem odnosu do bližnjega in drugačnega kot na ravni skupnosti, družbe in države, pa tudi na ravni povezav držav, utemeljenih na vladavini prava, kar naj bi Evropska unija bila, ter nenazadnje na ravni celotne mednarodne skupnosti, kjer solidarnost vse bolj postaja vprašanje njenega preživetja.

Rezultati reformacijskega gibanja se niso odrazili le v narodnoubuditeljstvu in v rasti pomena in razvoja družbenih podsistemov, ampak so pustili neizbrisne sledi tudi v sodobni mednarodni skupnosti. Zaradi instrumentalizacije vere v tridesetletni vojni smo iz leta 1648 in vestfalskega miru navajeni izpeljevati vzajemno priznanje suverene enako-

sti držav in njeno ozemeljsko ali teritorialno zasnovanost. Slednja je bila kot rezultat francoske revolucije zgolj pojmovno preoblikovana v suverenost in oblast ljudstva, obenem pa se je načelo ločitve cerkve od države pričelo postopoma pojmovati in izvajati neabsolutno in v pozitivnem duhu. Prav tako imajo tudi človekove pravice, ki so bile na ravni Organizacije združenih narodov prvič zapisane v Splošni deklaraciji človekovih pravic iz leta 1948, eno od izhodišč v augsburškem verskem miru iz leta 1555, ki je določil načelo *cuius regio, eius religio* oziroma čigar zemlja, tega vera. In če se je takrat pokroviteljsko govorilo o verski toleranci ali strpnosti in kasneje o strpnosti do vere, pa smo danes vsaj razumsko, če žal še ne tudi vedno in povsod dejansko, privrženi spoštovanju svobode vesti in veroizpovedi kot eni od temeljnih človekovih pravic, kar smo zapisali tudi v naši ustavi. Prvi odstavek 41. člena namreč določa, da je »[i]zpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju svobodno«.

Zato lahko danes kot eno najoprijemljivejših dediščin reformacije ali protestantizma prepoznavamo tudi univerzalnost, nedeljivost in nedotujljivost človekovih pravic. A sam bi si obenem drznil reči, da so humanizem, renesansa, reformacija in razsvetljenstvo pravzaprav izoblikovali »človeka s hrbtenico«. Čeprav bi na podlagi izkušenj prejšnjega stoletja lahko menili, da je ta projekt nekje iztiril, verjamem, da vsi potenciali družbene in politične emancipacije in opolnomočenja, ki sta nam jih v zibelko civilizacije položila protestantizem in razsvetljenstvo, še danes niso popolnoma uresničeni. Če je temu tako, potem moramo te potenciale, ki so nam bili dani, obuditi, predvsem pa jih moramo znati in si jih drzniti uporabljati. Kot si moramo drzniti tudi kritično javno uporabljati svoj um. V nasprotnem primeru bo protestantski in razsvetljenski »projekt človek« ostal nedokončan, upognjen ali celo zlorabljen; namesto služenja človeku pa bomo vedé ali nevedé služili le mámonu ali pohlepu po dobičku.

Vsi mi, to je vsa Evropa in zlasti Evropska unija, danes potrebujemo nove »lutre«. Da nam bodo nastavili zrcalo in povedali, da naj se vrnemo k svojim koreninam, ki so v spoštovanju mednarodnega, evropskega in nacionalnega prava; v spoštovanju vseh človekovih pravic,

vključno s pravicami manjšin in samoodločbe ljudstev ali narodov; v spoštovanju dostojanstva vsakega posameznika in vsake posameznice – ne glede na to, kdo je, od kod prihaja, kaj počne ter ne glede na katero koli drugo osebno okoliščino. Da bomo dojeli, da legitimnost katere koli ravni posvetne oblasti izhaja iz spoštovanja ljudi, njena pooblastila pa so v službi teh ljudi. Vse te vrednote so tiste, ki bodo omogočile, da bomo tudi mi in naši sosede bolj kot tisto, kar nas ločuje, iskali tisto, kar nas združuje.

A vse naštetu, spoštovane in spoštovani, vse se začne pri nas in naših bližnjih. Tako moramo ob dogodkih, ki nas prizadenejo, pomisliti ne le nase, ampak tudi na tiste, ki ne živijo tako, kot živimo mi, ter na vse tiste, ki iščejo pot v boljše življenje. Brez solidarnosti do bližnjega in brez odprtih rok ne bomo in ne moremo razviti skupnosti, ki bo solidarna do nas takrat, ko bomo mi tisti, ki se bomo znašli v težavah in potrebni pomoči. »*Na nas je torej*«, če mi dovolite parafrazirati zapis gospoda Geze Fila iz leta 2015, da v vsakem človeku vidimo brata in sestro, ki ga je treba sprejeti, spoštovati in ljubiti. To je tisto, kar nas uči reformacija, to je tisto, kar nas uči Primož Trubar, ki danes, v svetu begunstva in migracij, postaja vse pomembnejši tudi kot učitelj, ki je učil ne samo z besedami, ampak tudi z življenjem. Ne glede na to, da je bil sam begunec in migrant, da se je večkrat moral umakniti s slovenskega ozemlja, da bi ubežal usodi Petra Kupljenika, ter je moral pisati pod psevdonimi, je za nas, svoje »*lube Slovence*«, naredil ogromno.

Obeležitev 500-letnice začetka reformacije je priložnost za vnovičen premislek. Za premislek o tem, kaj želimo, kako bomo to dosegli, predvsem pa – kako bomo naša dejanja snovali na način, da bodo koristna ne samo nam, ampak vsem, s katerimi se v življenju srečujemo. Naj bo praznovanje dneva reformacije obenem tudi praznik združevanja. Tako je ob začetku leta reformacije, 31. oktobra lani, tudi papež Frančišek ob obisku reformacijskega središča v Lundu na Švedskem dejal:

Naj nam neprijetni dogodki ne vzamejo poguma, ampak naj nas raje medsebojno povežejo. Ko bomo spet doma, naredimo vsak dan nekaj za

mir in spravo, kajti le tako bomo priče krščanskega upanja. In kot vemo, upanje umre zadnje!

Tem besedam bi sam želel dodati le, da moramo prebivalke in prebivalci Slovenije ravnati prav v tem duhu medsebojnega spoštovanja, torej, da moramo – ne glede na svetovnonazorske razlike – sodelovati. V korist vseh nas, naše države, predvsem pa naših otrok in vnukov. Ne smemo se zbiti ovir, izzivov ali ostrih čeri, ki nas čakajo na naši skupni poti, ne glede na njihovo poimenovanje. Bodimo pogumni in upajmo si misliti ter delovati prek naših ustaljenih okvirov, kot je storil tudi stari osel, ki ga gotovo poznate iz zapisa evangeličanskega duhovnika Simona Severja iz Bodonec. Ta je namreč, ko mu je grozilo, da ga bodo, ker ga niso mogli rešiti, živega zasuli z zemljo v starem vodnjaku, nasuto zemljo vsakič znova stresel s sebe ter se prek nje – in na presenečenje vseh – vzpel iz vodnjaka in rešil iz prej brezizhodnega položaja.

Spoštovani gospod škof Filo,
duhovnice in duhovniki augsburške veroizpovedi v Sloveniji,
državljanke in državljani,
prebivalke in prebivalci,

življenje meče in bo metalo na vse nas različne vrste zemlje. Naj nas to ne potre ali prizadene. Stresimo jo s sebe in pogumno stopimo nanjo, da bomo lahko šli skupaj naprej.

Vsem vse najboljše ob dnevu reformacije.

[https://doi.org/10.26493/2590-9754.13\(26\)453-459](https://doi.org/10.26493/2590-9754.13(26)453-459)